

centrisme'. De dekolonisatie van Suriname, vervat in een hoofdstuk over de periode 1954-1975 van 29 pagina's, komt er enigszins bekaaid af in vergelijking met het volgende hoofdstuk van 45 pagina's dat uitsluitend de Antilliaanse toestanden na 1975 behandelt. Tenslotte zijn zowel de bevolking van Suriname als die van de Surinaamse diaspora in Nederland groter dan de Antilliaanse. De toelichting van het uitzonderlijk progressieve karakter van het kabinet-Den Uyl, waarmee het hoofdstuk na 1975 begint, was ook beter op zijn plaats geweest in het voorafgaande hoofdstuk.

De drie thematische slothoofdstukken, die achtereenvolgens de ontwikkelingssamenwerking, de emigratie en de culturele betrekkingen behandelen, zijn betrekkelijk origineel en bevatten interessant, recent cijfermateriaal. Volledige onafhankelijkheid blijkt een hoge prijs te hebben. De onafhankelijke landen in de regio hebben een laag BNP per hoofd, ontvangen weinig hulp, ondergaan beperkingen op de emigratie en blijven opgescheept met de taal van de kolonisator. Maar de veel comfortabelere positie van de autonome en niet-autonome gebiedsdelen op deze terreinen heeft ook een prijs: een grote mate van financiële afhankelijkheid van de metropool. In het geval van Nederland en de Antillen leidt die afhankelijkheid onder druk van de massale emigratie en tekortkomingen van het lokale bestuur tot toenemende fricties. Terecht concluderen de auteurs echter dat Nederland en de Antillen door het Statuut, dat niet eenzijdig opgeheven kan worden, in de toekomst tot elkaar veroordeeld zullen blijven. Met die, voor sommige lezers wellicht deprimerende conclusie, besluiten ze een mooi, zeer bruikbaar boek over de dekolonisatie van de Nederlandse Caraïben in vergelijkend perspectief.

Maarten Kuitenbrouwer

M. van der Land, *Tussen ideaal en illusie. De geschiedenis van D66, 1966-2003* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2003; Den Haag: Sdu uitgevers, 2003, 512 blz., €30,-, ISBN 90 12 09573 5).

Eindelijk, een serieuze studie over D66! Het is een bijzondere partij, qua ideologie, organisatie en geschiedenis. De partij kent weinig soortgenoten in andere landen, al zijn er overeenkomsten met de Italiaanse Partito Radicale, de Franse Radicaux de Gauche en mogelijk Shinui (sinds 1992 deel van Meretz) in Israel. Toch hebben historici en politicologen opvallend weinig aandacht aan de Democraten besteed. Het proefschrift van de Leidse politicoloog Menno van der Land voorziet dus zeker in een behoefte.

Van der Land plaatst D66 niet in een vergelijkend perspectief, maar schrijft een puur Nederlandse partijgeschiedenis. Hij gebruikt daarbij een voor de hand liggende periodisering: drie bloeiperodes (1966-1970, 1975-1981 en 1985-1994), telkens gevolgd door jaren van electorale achteruitgang en (doorgaans ook) identiteitscrises en financiële nood.

De Democraten werden door hun plotselinge succes bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1967 verrast (zeven zetels, ongehoord voor een nieuwe partij in die tijd). Hun historiograaf lijkt die verrassing te delen en niet goed te kunnen verklaren. Theorieën over het succes van nieuwe partijen doet hij in een paar zinnen af als 'niet echt bruikbaar' of 'nogal beperkt bruikbaar' (409). Dat is jammer, want 'case studies' kunnen immers juist dienen om theorieën te toetsen en te verbeteren. Valt de opkomst van D66 niet grotendeels toe te schrijven aan een gunstige 'political opportunity structure' in het Nederlandse partijstelsel, dat door ontzuiling en snel op elkaar volgende kabinetwisselingen (zonder verkiezingen) rond 1966 duidelijk in een crisis leek te verkeren? De oprichters van D66 legden met hun pamflet de vinger op de zere plek,

spraken een groeiende hoog-opgeleide nieuwe middenklasse aan en maakten goed gebruik van moderne reclametechniek en het charisma van Van Mierlo.

Zoals nagenoeg elke succesvolle nieuwkomer in het partijbestel kon D66 niet meteen zijn draai vinden. Vanaf het begin worstelden de Democraten met het dilemma, of ze een 'normale' partij even links van het midden wilden worden of een protestbeweging en 'anti-systeem' partij wilden blijven. De partij koos uiteindelijk voor het eerste, maar niet zonder kleerscheuren, conflicten en afsplitsingen — al hadden die over het algemeen weinig te betekenen. Van Mierlo zette in 1971 al het 'krankzinnig avontuur' met PvdA en PPR door, en het scheelde weinig of hij groef daarmee zijn politieke 'graf' en bijna sleurde hij de hele partij met zich mee. Vooral door de inzet van Glastra van Loon en onder de bezielende leiding van Terlouw brak een tweede bloeiperiode aan, waarin D66 zich als vierde stroming (naast christen-democraten, sociaal-democraten en liberalen) trachtte te manifesteren. In 1981 keerde plotseling het tij. Was dat de schuld van Terlouw, die als minister te weinig leiding kon of wilde geven aan de partij, en bovendien met fractievoorzitter Brinkhorst niet goed door één deur bleek te kunnen? Werden de vaak naïeve Democraten gemengeld door de 'machtspartijen' CDA en PvdA? Of gaf het 'verraad' van Ameland (gasboringen) en Amelisweerd (wegaanleg ten koste van natuur) de doorslag? Van der Land gaat een keuze hier wijselijk uit de weg, al besteedt hij relatief veel aandacht aan de eerste factor en erg weinig aan de laatste.

Vervolgens beschrijft hij met mededogen de hopeloze taak van Engwirda om de Democraten in de volgende neergaande periode (1981-1984) te leiden. De terugkeer van Van Mierlo in 1985 deed een nieuwe bloeiperiode aanbreken. Deze eindigde pas in 1994: een electoraal hoogtepunt (24 zetels), maar ook een politieke triomf, de installatie van het eerste paarse kabinet. Van der Land werpt en passant nieuw licht op de formatie van dat kabinet en maakt duidelijk hoe Van Mierlo onder druk van Kok besloot het fractievoorzitterschap in de Tweede Kamer in te ruilen voor het ministerie van buitenlandse zaken. Mede hierdoor luidde hij een nieuwe periode van neergang en interne moeilijkheden in: door zijn functie — met veelvuldig verblijf in het buitenland — kon hij de partij niet meer goed leiden. D66 raakte opnieuw bekneld tussen coalitiepartners en verloor geleidelijk zijn politieke gezicht. Van der Land laat zien hoe de verschillende opvolgers van Van Mierlo tot op de dag van vandaag daarmee worstelen.

In hoofdstuk 8 tracht de auteur de ontwikkeling van D66 te analyseren en politicologisch te interpreteren. Dit is niet het sterkste deel van zijn boek. Een groot aantal theorieën en typologieën passeert de revue, zodat het de lezer uiteindelijk duizelt, zonder dat er erg veel blijft hangen. Pas aan het eind wordt de bedoeling van het hoofdstuk enigszins duidelijk: de fundamentele dilemma's te schetsen waarmee D66 in de loop der tijd voortdurend geconfronteerd werd, in het spanningsveld tussen oorspronkelijke idealen en aanpassing aan het politiek systeem. Op strategisch en ideologisch vlak heeft de partij zich intussen aangepast, maar op organisatorisch gebied blijft de spanning tussen ideaal (directe democratie) en aanpassing (centralisatie en professionalisering) bestaan. De auteur wekt de indruk dat hij ook dit ideaal als illusie beschouwt, maar heeft misschien te weinig oog voor de (indirecte) invloed van D66 op de vèrgaande democratisering die zich de laatste paar jaar in andere, gevestigde partijen lijkt te voltrekken.

De kracht van het boek ligt ongetwijfeld in de beschrijving van de ideologische en organisatorische strijd die D66 met zichzelf heeft gevoerd. Helaas wordt het relaas regelmatig ontsierd door slordigheden, lelijke zinnen en kleine fouten, zoals: 'het belangrijkste motief om in 1996 de partij op te richten' (379). Soms is zijn slordigheid vermakelijk. Zo komt de naam Lange volgens het register negen keer in het boek voor; bij nader inzien blijkt het niet alleen om twee verschillende personen te gaan, Henk Lange en Jan de Lange, maar wordt ook zeven keer naar het bijvoeglijk naamwoord 'lange' verwezen, wanneer dat toevallig aan het begin

van een zin staat en dus met een hoofdletter geschreven wordt: 'Lange tijd...' (68), 'Lange vergaderingen...' (148). Verder laat Van der Land de lezer te vaak in het ongewisse over de context van een gebeurtenis. Hij schrijft bijvoorbeeld 'Door de recente ontwikkelingen is het milieu het belangrijkste onderwerp in het verkiezingsprogramma' (258) — we schrijven 1988 — zonder aan te geven welke ontwikkelingen hij bedoelt. Om in termen van de auteur te blijven: het is zeker geen ideaal proefschrift, maar evenmin een desillusie.

Paul Lucardie

K. Ribbens, *Universitaire journalistiek tussen onafhankelijkheid en informatievoorziening. Een geschiedenis van het U-blad* (Utrecht: Matrijs, 2003, 224 blz., €17,95, ISBN 90 5345 232 X).

Met het verschijnen van diverse studies over landelijke en regionale dagbladen is persgeschiedenis tot een volwassen loot aan de historische boom uitgegroeid. Nu is er ook een studie naar het Utrechtse universiteitsblad. Al eerder waren enkele periodieken uit de wereld van het hoger onderwijs onderwerp van studie, maar de inspiratie tot dit boek kwam voort uit het feit dat in 1999 de Stichting Utrechts Universiteitsblad werd opgeheven en het blad werd ondergebracht in een zelfstandige universitaire dienst. Dat lijkt een organisatorische bijzaak, maar juist het gevecht om de organisatievorm staat centraal in het boek van Ribbens.

Het *U-blad* ontstond in 1969, een periode waarin politisering en studenteninspraak sterk opgeld deden. Anders dan op basis daarvan zou mogen worden verwacht, ontstond het blad niet uit een behoefte van studenten aan grotere openheid, maar op last van het universiteitsbestuur, dat een verbeterde informatievoorziening voor zijn medewerkers en studenten nastreefde. Het had daarbij eerder een bedrijfsorgaan in gedachten dan een onafhankelijk weekblad. Door samenvoeging van enkele mededelingenbladen binnen de universiteit en het aantrekken van een professionele redactie dachten de bestuurders een vorm te hebben gevonden, waarbij informatie over wat er binnen de universiteit leefde en voorviel, op een heldere wijze naar buiten zou worden gebracht. De in dezelfde periode opgezette afdeling PR kende eenzelfde bestaansgrond.

Al snel bleek dat met name de hoofdredacteur een heel andere richting wenste in te slaan. Klakkeloos opnemen van mededelingen was zijn inziens een te slaafse opstelling tegenover de universiteit. Hij wilde een politiek links, kritisch geluid laten horen. Onduidelijk is in hoeverre de meerderheid van de lezers zo'n invulling wenste. Het lijkt eerder de ambitie van de hoofdredacteur zelf te weerspiegelen, die een 'echte' krant wilde maken. Een groep lezers viel het in ieder geval nogal rauw op het dak, namelijk die van de bestuurders van de universiteit. Zij waren bang voor negatieve berichtgeving over de instelling en wilden niet dat groepen binnen en buiten de universiteit zich geschoffeerd zouden voelen. Terecht vonden ze dat het *U-blad* informatie moest geven over en voor de universitaire gemeenschap. Dit conflict zat al ingebakken in de onduidelijke opdracht die de redactie van het universitaire weekblad had meegekregen. Ribbens doet vrij omstandig uit de doeken hoe diverse commissies klaarheid probeerden te scheppen in de verwoeste onderlinge betrekkingen, wat uiteindelijk leidde tot het vertrek van redactieraad en hoofdredacteur en de invoering van een nieuw reglement.

Een nieuwe eindredacteur stuurde eind jaren zeventig het blad in rustiger en neutraler vaarwater. De tijdgeest veranderde, waardoor de gepolariseerde politieke stellingname verdween. Het afwentelen van dreigende bezuinigingen verlegde ook de prioriteiten van de redactie. Het blad